

Українка Л. Стародавня історія східних народів / Леся Українка; упоряд. О. Огневої, Н. Сташенко. – Репринтне видання. – Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2008. – 256, XLVIII с.; Огнева О.Д. Східні стежки Лесі Українки / Олена Огнева. – 2-е вид., перероб. і доповн. – Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2008. – 240 с.

Тема “Леся Українка і Схід” займає почесне місце серед актуальних напрямків досліджень сучасного українського сходознавства. Означена проблема включає у себе комплекс питань: орієнтальні мотиви у творчості поетеси, її безпосереднє знайомство зі Сходом, співпраця з видатними українськими науковцями, культурними діячами М.П. Драгомановим, І.Я. Франком, А.Ю. Кримським (у сходознавчому аспекті), вплив на творчість поетеси філорієнтального напрямку європейської літератури, підручник Лесі Українки “Стародавня історія східних народів” та його роль у становленні світогляду автора і в історії українського шкільництва. Окреслене коло питань досить давно стало предметом зацікавлення літературознавців і сходознавців, однак достатньо повно вперше висвітлене у рецензованих працях, що вийшли друком у 2008 р.

Варто зауважити, що автор і упорядник цих видань, znana в Україні і Росії тибетолог і дослідниця історії українського сходознавства Олена Дмитрівна Огнева вже понад 20 років досліджує проблему “Леся Українка і Схід”, що підтверджують її публікації 1989–2008 рр. Підсумком проведеної роботи стали репринтне видання підручника Лесі Українки “Стародавня історія східних народів” і монографія “Східні стежки Лесі Українки”.

Перевидання підручника Лесі Українки з історії Стародавнього Сходу було нагальною потребою, адже книга з часу першої публікації (**Українка Л. Стародавня історія східних народів. – Катеринослав: Тип. І. Вісмана та І. Мордхілевича, 1918. – 252 с.**, а також другий раз у тому ж році) до недавнього часу повністю не перевидавалась і стала бібліографічною рідкістю. У 2005–2007 рр. “Стародавня історія східних народів” була опублікована окремими розділами у журналі “Східний світ”. Прикметно, що через 90 років після першого видання підручник також був виданий двічі протягом 2008 р. (див.: **Українка Л. Стародавня історія східних народів. – перевид. вид. О. Косач-Кривинюк 1918 р. – Кам’янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2008. – 164 с.**). Слід зауважити, що публікація у Кам’янець-Подільську є репринтним виданням без жодних коментарів і додатків. Натомість видання, укладачами якого є Олена Огнева і Надія Сташенко, містить необхідні елементи, які дозволяють читачу більш глибоко зрозуміти працю Лесі Українки та її місце у творчості поетеси і в історії українського сходознавства.

Перша частина рецензованої книги є фотокопією “Стародавньої історії східних народів” видання 1918 р. Друга частина книги під назвою “Стародавня історія східних народів” на порубіжжі віків (кін. XIX – поч. XXI ст.)” складається з декількох структурних підрозділів. У примітках упорядники вказують, що ця частина “є спробою ознайомити читача із друкованими та рукописними матеріалами, що стосуються підручника Лесі Українки...” (с. XLII).

Н. Сташенко у післямові “...І тоді на щасливому березі згадають нас, перших керовників на великому морі великого діла...” дала загальний нарис історії створення підручника Лесі Українки (с. II–III). З цього нарису читач може дізнатися, що це був перший україномовний підручник із історії Стародавнього Сходу. Він був створений поетесою для навчання її молодшої сестри Ольги у 1890–1891 рр.

Детальнішу інформацію можна знайти у післямові О. Огневої “Про створення підручника Лесі Українки “Стародавня історія східних народів” (с. IV–VIII). Дослідниця висвітлює наступне коло питань: сходознавчі студії М.П. Драгоманова і його вплив на племінницю Лесю Українку, створення підручника у 1890–1891 рр., огляд джерел, якими

користувалася поетеса для його складання, вплив роботи над підручником для сестри на подальшу творчість поетеси та орієнтальну тематику в її творах, друга редакція підручника у 1910–1911 рр., його видання у 1918 р., огляд історіографії, сучасні підручники з історії Стародавнього Сходу і Леся Українка. Про ґрунтовність роботи упорядників свідчать чисельні посилання на архівні матеріали, глибоке знання української історіографії проблеми, використання праць зарубіжних сходознавців.

Видання також містить уривки листів Лесі Українки до Драгоманових, І.Я. Франка, А.С. Макарової, О.П. Косач, Б.Д. Грінченка, що стосуються написання і видання підручника. Епістолярій подано за виданням творів Лесі Українки у 12 т. (К., 1978–1979), примітки до листів доповнено і уточнено упорядниками. В окремий підрозділ виділені ілюстрації, які дають змогу глибше зрозуміти процес створення і першого видання підручника.

Підрозділ "Рецепція підручника "Стародавня історія східних народів" включає рецензії і статті, присвячені підручнику Лесі Українки, які були опубліковані у 1919–2001 рр. Упорядники зазначають, що ці матеріали є нерівноцінними, але "основним критерієм була спроба систематизувати все, опубліковане від часу виходу книги 1918 року" (с. XLII). У підрозділі вміщено рецензії В. Міяковського, Є. Кагарова, статті О. Мазуркевича, Є. Гекельмана, П. Козика, І. Шиманської, В. Шаяна, О. Огневої, М. Чабана, В. Грабовського, Т. Маленької. Ці матеріали дають можливість оцінити ступінь дослідженості теми, рецепцію підручника Лесі Українки в українському літературознавстві і сходознавстві, порівняти різні погляди на проблему. Друга частина книги супроводжується примітками і коментарями, що допомагають зорієнтуватись у матеріалі.

Упорядники видання використали матеріали відділу рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, бібліотеки Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України, Музею Лесі Українки ВНУ ім. Лесі Українки у м. Луцьку, Літературно-меморіального музею Лесі Українки в с. Колодяжному Волинської обл., Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Історіографічна база видання охоплює більшість публікацій з окресленої теми. Структура книги відповідає поставленим упорядниками завданнями і досить зручна для користування. Матеріал викладено логічно, послідовно, з дотриманням термінологічної коректності і мовної культури.

Можна зробити висновок, що упорядники досягли поставленої мети у прагненні "ознайомити читача із друкованими та рукописними матеріалами, що стосуються підручника Лесі Українки "Стародавня історія східних народів" (с. XLII). О. Огнева і Н. Сташенко виконали велику науково-дослідну роботу, ввели в науковий обіг багато архівних матеріалів та історіографічних джерел. Варто наголосити на словах О. Огневої, що дослідження історії створення підручника Лесі Українки та перевидань окремих його частин ще далеко від завершення (с. VII).

Підкреслюючи високий науковий рівень рецензованого видання, варто звернути увагу на окремі його недоліки і висловити побажання.

Зокрема, вміщені у виданні рецензії і статті не вичерпують історіографію проблеми. Також варті уваги стаття Н.Я. Дзюбишиної-Мельник "Становлення лексичних літературних норм у кінці XIX століття (за книжкою Лесі Українки "Стародавня історія східних народів)", кандидатська дисертація Ю.О. Багаліки "Історичні погляди Лесі Українки" (Київ, 2000). Поза увагою упорядників опинилися окремі перевидання фрагментів із підручника Лесі Українки у збірниках (див. Українка Леся "Про мистецтво" (К., 1966) та "Космос Древньої України" (К., 1992)). На нашу думку, значно спростили б сприйняття матеріалу примітки й коментарі до першої частини книги – репринтного видання "Стародавньої історії східних народів", а також іменний і географічний покажчики.

Монографія О.Д. Огневої "**Східні стежки Лесі Українки**" є першою спробою комплексного дослідження і висвітлення теми "Леся Українка і Схід".

Монографія складається з 6 розділів: "Орієнтальна мозаїка", "Мандрівка світами Стародавнього Сходу", "Сторінки Рігведи", "Міражі пустелі", "Леся Українка і Китай" і "З відомих перекладів на східні мови". Дослідження побудоване у вигляді окремих нарисів, що мають певну автономність, але разом різнобічно висвітлюють єдину тему.

Вступну частину “Схід у житті і творчості Лесі Українки” авторка розпочала з важливої тези, що “Схід властивий, у тих чи інших формах, історії культури України внаслідок її геополітичного положення” (с. 9). Безперечно, можна погодитися з дослідницею, що “стрижнем, що об’єднує шари засвоєння Сходу поетесою в різні періоди життя, виступає її праця “Стародавня історія східних народів” (с. 12). У вступі окреслено різні аспекти взаємодії Лесі Українки зі Сходом на широкому тлі “східного вектору” української культури.

Матеріал книги об’єднано за окремими темами: Леся Українка і Стародавній Схід; Рігведа у житті і творчості поетеси; Леся Українка і Єгипет; Леся Українка і Китай (хоча цей розподіл іноді досить умовний).

Рецензована книга значною мірою є передруком попередніх статей дослідниці з окремими виправленнями і доповненнями. Однак праця містить і нові матеріали, які раніше не публікувались: підрозділи “Єгипет очима Лесі Українки та Андрія Белого” та “Леся Українка в китайських перекладах”.

Окрім статей автора у монографії представлені твори Лесі Українки на східні сюжети, переклади її віршів багатьма східними мовами тощо (1-й і 6-й розділи, окремі частини 2-го і 4-го розділів). У розділі “Орієнтальна мозаїка” вміщено поезії Лесі Українки на східні мотиви: біблійні, кримські (татарські), давньоєгипетські. У наступній частині опубліковано розділ “Історія індусів” з підручника “Стародавня історія східних народів”. До розділу “Міражі пустелі” включено давньоєгипетські пісні в переспівах Лесі Українки і цикл поезій “Весна в Єгипті”. Останній розділ повністю присвячений перекладам творів поетеси на східні мови. До книги увійшли також фрагменти спогадів про Лесю Українку Миколи Охріменка “Під небом Єгипту”. Краще зрозуміти викладений матеріал допомагають чисельні ілюстрації до кожної теми. Монографія містить іменний, географічний покажчик, покажчик творів Лесі Українки, які значно полегшують роботу з рецензованим виданням.

Автор виконала велику науково-дослідну роботу, ввела в науковий обіг багато архівних матеріалів і історіографічних джерел. Матеріал викладено з дотриманням термінологічної коректності і мовної культури. О. Огнева неодноразово наголошує на незавершеності дослідження теми (с. 5, 63, 70) і вказує напрямки подальших досліджень: “Схід у приватному житті поетеси; його вплив на її творчість; з’ясування місця творів Лесі Українки на Сході” (с. 10). Можна запропонувати більш глибоко дослідити й інші питання: творчість Лесі Українки в контексті філорієнтального напрямку в європейській літературі; вплив М.П. Драгоманова, І.Я. Франка, А.Ю. Кримського та інших українських “знавців Сходу” на творчість поетеси; культурний феномен “східного вектору” родини Косачів-Драгоманових; вплив творчої спадщини Лесі Українки на орієнтальні мотиви в українській літературі ХХ ст.

Підкреслюючи позитивну оцінку монографії О.Д. Огневої в цілому, хотілося б вказати на окремі недоліки і висловити побажання.

Певні застереження викликає структура монографії, зокрема окремі невідповідності назв розділів і підрозділів до їхнього змісту. Наприклад, вносять певну плутанину назви підрозділів: “Схід у житті і творчості Лесі Українки”, “Леся Українка і Схід”, “На зламі століть: Східний світ Лесі Українки”.

У розділі “Мандрівка світами Стародавнього Сходу” досить багато місця займає висвітлення теми “Рігведа у творчості Лесі Українки” (с. 52–59), вміщено переспіви гімнів Рігведи поетесою (с. 80–88). З іншого боку, цій же темі присвячено окремий наступний розділ.

Певні сюжети, пов’язані з Рігведою, написанням підручника “Стародавня історія східних народів” у різних формах дублюються в декількох частинах книги. Зокрема, історію створення поетесою підручника висвітлено у вступній частині (с. 12–13), підрозділах “Леся Українка і Схід” (с. 59–62) і “На зламі століть: Східний світ Лесі Українки” (с. 66–72).

Звертаючись до світоглядних координат, в системі яких перебуває дослідження теми “Леся Українка і Схід”, хотілося б висловити певні міркування, які ніяким чином не заперечують свободу творчості автора монографії. На нашу думку, виглядає досить переконливим твердження О. Забужко, що “профанація такої знакової постаті, як Леся Українка, триватиме в нас доти, доки не повернемо її в приналежний їй контекст шляхетсько-лицарської культури” [Забужко О. Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. –

К., 2007. – С. 8]. З іншого боку, дослідження О. Огневої значною мірою підтверджує думку Г.І. Волинки (висловлену стосовно Михайла Драгоманова, але слушну і щодо його племінниці): "Його, начебто, всім зрозумілі сентенції на загальні теми справді потребують для розкриття їх справжнього смислу і знання древніх мов, і етимологій, і контекстів. Герменевтика і компаративістика, феноменологія і лінгвістичний аналіз мають бути обов'язковими засобами досліджень-реконструкцій його висловлювань, чимало з яких постають афоризмами-шифрами, недоступними любовій атаці... буква має давнішню властивість приховувати дух. А дух завжди протиставляється безкультурним любовим зазіханням на оволодіння ним з позицій буквального сприйняття" [Волинка Г. І. Дещо про філософські орієнтації Михайла Петровича Драгоманова // Матеріали перших Міжнародних драгомановських читань: 30 вересня – 2 жовтня 2003 р. / ред. В. П. Андрущенко. – К., 2003. – Вип. 1. – С. 64–65].

Дослідниці значною мірою вдалось відчувати дух творчості Лесі Українки, що є найціннішим скарбом української культури. Вказані недоліки і побажання не впливають на високу загальну оцінку рецензованих видань, які, безперечно, є вагомим внеском у розвиток історіографії українського сходознавства та дослідження творчості Лесі Українки.

Валентин Гарнага

Бібліографічні покажчики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького за 2006–2010 рр.

У зв'язку з підготовкою до відзначення 85-річчя з дня заснування університету в 2005 р. методичною радою наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького було прийняте рішення започаткувати вихід нових науково-довідникових видань із серії "Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького".

Із 2006-го по квітень 2010 р. силами працівників наукової бібліотеки О. Силки, Л. Синявської та Л. Голиш було підготовлено 14 випусків названої серії.

Для знайомлення з досягненнями історичної науки в стінах нашого університету, а радше з науковими здобутками її представників, для фахівців-істориків безперечний інтерес представляють наступні видання.

Про здобутки вищої школи у науково-педагогічній, науково-дослідницькій діяльності, про наукові доробки як працівників і студентів закладу, так і інших наукових установ інформує "Покажчик праць, опублікованих у виданнях Черкаського державного педагогічного інституту (1941–1965 рр.)". Джерельною базою покажчика стали видання університету за 1941–1965 рр. українською та російською мовами, які зберігаються у фондах наукової бібліотеки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Вони представлені: "Науковими записками Черкаського державного педагогічного інституту" (з 1955 р. "Наукові записки Черкаського державного педагогічного інституту імені 300-річчя возз'єднання України з Росією"), тезами доповідей і повідомлень на наукових конференціях університету, присвячених підсумкам науково-дослідної роботи за 1955–1963 рр., програмами звітно-наукових сесій за 1958–1963 рр., матеріалами та програмами наукових, науково-методичних, теоретичних, науково-теоретичних конференцій обласного і республіканського рівня та рядом методичних розробок. Покажчик має 45 бібліографічних описів публікацій історичної спрямованості науковців, які працювали у стінах Черкаського університету. Серед них О. Барандес, В. Вареник, Й. Глускін, С. Касьян, С. Кузнецов, Г. Маркова, Ф. Нерода, А. Олександрук, В. Самофалов, А. Тарасенков, Г. Титова, О. Тканко, М. Філімонов та К. Шадріна.

Заслужують на увагу й такі видання як "Морозов Анатолій Георгійович. Бібліографічний покажчик", "Тканко Олександр Васильович. Бібліографічний покажчик", "Чабан Анатолій Юзефович. Бібліографічний покажчик", "Гоцуляк Віктор Володимирович. Бібліографічний покажчик", "Мельниченко Василь Миколайович. Бібліографічний покажчик", "Голиш Григорій Михайлович. Бібліографічний